

олога мора усмерити и у том правцу. Неопходно је јасно дефинисати теолошке, космолошке, антрополошке, еклисиолошке и друге позиције које треба контекстуализовати.

На крају, када је у питању конкретно простор бивше Југославије у коме ми живимо и, нажалост, крвава историја коју смо преживели, и, опет нажалост, транзициона садашњост коју живимо, а, уз то, и готово непостојање, да будемо прецизни, *нове* политичке теологије (старих, шкартираних, има, можда, и превише), од виталног је значаја њено конституисање. Управо у напору да се конституише једна, опет подвлачим, *нова* политичка теологија лежи немерљиви допринос Николе Кнежевића.

Теодор Адорно је, као што је општепознато, сматрао да је након Аушвица неумесно писати поезију; Јохан Баптист Мец је у истом духу тежио томе да хришћанство, преко редефинисане теодикеје, постане религија препознатљива по томе што јој је „лице окренуто ка свету“; на том трагу и наш Никола Кнежевић, активним писањем, едукацијским програмима које води, практичним деловањем преко Центра за истраживање религије, политике и друштва, као и ангажовањем у РЕКОМ-у, озбиљно доприноси изградњи једне контекстуалне политичке теологије на српском говорном подручју, и успешно ради на томе да и овде лица хришћана буду окренута ка свету. □

ДА ЛИ ЋЕ ЉУДСКИ КЛОНОВИ ИМАТИ ДУШУ?

Џон Брек

Ово питање у последње време изазива много зебњи, посебно пошто су Велика Британија и недавно Холандија легализовале истраживање које ће на крају неизбежно водити до масовног клонирања људи.

Неки људи, укључујући бар једног епископа који је говорио отворено о овој теми, тврде

да људски клонови неће „имати душу“ у неком уобичајеном смислу. Ово је тако – тврде они – због тога што би ембрион био зачет одвојено од „чина љубави“.

Овај начин размишљања, ма колико био искрен, једноставно није тачан. Емотивно или афективно стање родитеља у време полног општења, пре зачећа, нема никакав директан утицај на статус ембриона. Ако људско биће са душом могу створити, сексуалним чином, само оних двоје људи који су повезани истинском љубављу једнога

према другом, или би било много мање људи на земљи него што је сада, или би већи део светске популације био мање човечански због тога што нема душу. Можемо ли заиста сматрати да је свако дете зачето силовањем, инцестом, брачним насиљем, или једноставно из равнодушности, *ipso facto* [лат. „самим чином“] лишено душе?

Ако поставимо питање на погрешан начин, немогуће је да дамо исправан или чак разуман одговор. Иза питања: „Да ли ће људски клонови имати душу?“, скрива се врло неправославан појам онога што душа заиста јесте. Сећамо се да је Ориген делимично био осуђен управо због учења о прапостојању душа: духовни ентитет постаје „оваплоћен“ у одређеним физичким телима. Хришћанска антропологија је одбацила ту врсту дуалистичког схватања још пре једног и по миленијума, али ова идеја и даље истрајава у умовима неких људи који су одговорни за очување и преношење аутентичног православног учења.

Са библијске тачке гледишта, личност „нема“ душу у смислу да је душа независни ентитет који улази или се „уграђује“ у физичко тело у неком одређеном тренутку: приликом зачећа, усађивања јајне ћелије, рођења или када год. Личност је заправо окарактерисана као „живо биће“ (Пост.

2, 7), што значи „жива душа“. Душа је трансцендентни аспект нашег бића. Иако говоримо о „одвајању душе и тела“ приликом физичке смрти, душу ипак не треба сматрати неким ентитетом који је одвојен од „тела“. (Прецизније, она се разликује од „плоти“, која је „од праха и у прах ће се вратити“). Другим речима ми „немамо“ душу; ми „јесмо“ душе. Душа је трансцендентни, животни принцип нашег целокупног бића.

Да ли ће клон, дакле, „имати душу“? С једне стране то је погрешно питање, јер, опет, личност „јесте“ душа, те није тачно да личност „има“ душу. Али да ли то важи и за клонирана бића? На ово питање се мора одговорити потврдно из следећих разлога.

Прво, као што смо навели, емотивно стање родитеља у време полног општења не утиче на статус ембриона. Није потребно да личност буде зачета „чином љубави“ како би била комплетна личност (иако, као што знамо, емотивно стање мајке за време трудноће утиче на дете које расте у њој). Личност нам је дарована од Бога. Чак и тамо где генетске аномалије или еколошки фактори деформишу ембрион који расте, слика Божија остаје нетакнута. Дете остаје потпуна људска личност, кроз цео свој живот, и унутар мајчине утробе и изван ње.

Затим, клонирање је заправо вештачко стварање идентичних близанаца. „Клонирање“ се дешава *in utero* [лат. „у утроби“] пре усађивања ембриона, када се број бластомера или ембрионалних ћелија одвоји од главне групе. Пошто свака ћелија може да изрази потпун низ ДНК, свака ћелија је „тотипотентна“, способна за формирање комплетног људског бића. Повремено ће се те ћелије поново мешати. У сваком случају, било да мајка роди једно дете или „идентичне близанце“, резултат је рођење једне или више личности „које имају душу“. Знамо из општег искуства да су „идентични близанци“ једва „идентични“. И то из разлога што наш лични идентитет није условљен само генетским материјалом који садрже наши хромозоми.

Клонирана људска бића ће у ствари чак мање бити слична „оригиналу“ него што су идентични близанци међусобно. И то из разлога што клонови деле само ДНК језгра домаћина. За разлику од идентичних близанаца, они нису обликовани истом материнском митохондријом нити деле исте спољашње услове током периода трудноће.

Због тога можемо закључити да ће клонирана људска бића заиста „имати“ душу – или ће, тачније, „бити“ душе. Упркос

томе што начин на који су они зачети оцењујемо као гротескан, они ће бити потпуни људи, личности, и „имаће душу“ као и дете зачето *in utero*.

Морални проблем везан за људско клонирање, значи, мање се односи на личност на тај начин створену а више на манипулацију људским гаметима и људским ембрионима који се на првом месту користе за стварање клонова. Већ је небројено хиљада ембриона уништено ради овог циља. Чак ако можемо да потврдимо да је клонирано људско биће личност, која има душу и носилац је божанског лика, то не оправдава наше ћутање, пошто ће ћутање неизбежно бити схваћено као прећутна подршка. Људско клонирање је у основи неморално и у Цркви мора бити проглашено таквим.

Клонирање је неморално делом и због познатог „клизавог терена“ на којем се налази савремени генетски инжињеринг: у фебруару 2001. године истраживачи у Сан Франциску су објавили да су произвели мишеве код којих је четвртина мозга састављена од људских ћелија. Они сада раде на стварању врсте мишева чије су мождане ћелије људске. Највећа опасност са махнитим притиском да се клонирају људска бића је та што ћемо, успут, створити много више усавршених химера: животиња са људским генет-

ским материјалом и антропои- да који су делом људи, а делом нешто друго.

Онда ће морати поново да се постави питање: „Да ли таква створења имају душу?“ На то питање само Бог може да одговори: Бог из чијих смо руку

самовољно приграбили моћ да створимо сопствену палу слику.

Изворник: John Breck, „Will Human Clones Have Souls?“, www.oca.org

*Превод са енглеској:
Маријана Петровић*

БЕЛЕШКЕ О ИКОНОГРАФИЈИ КРШТЕЊА ГОСПОДЊЕГ У ВИЗАНТИЈИ И ДРЕВНОЈ РУСИЈИ

Светлана Н. Лишатова

Богојављење – један од најдревнијих празника хришћанског календара, првобитно је чинио са Рођењем Христовим једно славље, прослављајући Оваплоћење Слова и почетак Његовог земног домостроја. Од IV века ови догађаји почињу да се празнују раздвојено, али у црквеним службама на Рођење и Крштење Христово је много тога заједничког. Обема празницима претходи претпразништво, а у времену међу њима одсуствује пост. Ликовне представе Богојављења, које се појављују у првим вековима хришћанства, представљају не толико Крштење Спаситеља у Јордану од Јована Претеча, ко-

лико, пре свега, јављање свету Оваплоћеног Сина Божијег као једног од Лица Свете Тројице, о којем сведочи Отац, и Свети Дух који је сишао на Христа у виду голуба. О томе говори химнографија празника: *У Јордану крститећи Тебе, Господе, Тројично јави се њококлоњење.* (тропар празника).

У ранохришћанским споменцима IV–V века, као што су ампула из Монце, мозаици из баптистеријума у Равени, прикази на трону архиепископа Максимијана,... Христос се изображава као безбради младић, кога крштава Претеча. Међутим, убудуће, према црквеном предању, свеопшту распрострањеност стиче изображавање Крштења Спаситеља у одраслом добу.

Мада је за главни извор иконографије догађаја сматрано Јеванђеље, на чијем сведочанству су се заснивали и описи Крштења у апокрифима, слике Богојављења садрже елементе који нису засновани на приповести светих јеванђелиста. Тако, следејући античким техникама изображава-